

ОРГАНИ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ В УКРАЇНІ

Кропивницький Микола Олександрович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри права

Львівського інституту

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

м. Львів, Україна

Протягом XVI–XVIII століть інституційно формується те, що сьогодні ми називаємо «виконавчою владою» в сенсі управління суспільними ресурсами, причому воно не просто «додається» до традиційних функцій держави: законодавства, фінансів, судів та армії, а починає вирішальним чином домінувати над ними, підпорядковувати їх функціонування власній логіці – феномен, який Мішель Фуко називає «обурядовленням держави»: «Діяльність уряду – цілепокладання держави. Управляти згідно з державним інтересом означає прагнути того, аби держава могла стати міцною та стійкою, щоб вона могла протистояти усьому, що може її зруйнувати» [11, с. 16]. На шляху становлення сучасних уявлень про виконавчу владу відбуваються три парадигмальні зміни: 1) раціоналізація процесу прийняття рішень, що передбачає необхідність «знання сил і ресурсів, що утворюють державу» [12, с. 359]. «Раціональне втручання управлінського інтересу, раціональність якого гарантує держава» [12, с. 375] передбачає формування «бюрократичного апарату як апарату знання», тієї «раціональної бюрократії», яку Макс Вебер вважав вирішальною ознакою сучасної держави; 2) верховенство «державного інтересу» над законністю. Врядування як діяльність «не є чимось, що включається до внутрішнього змісту законності або системи законів. Воно використовує закони як інструмент» [12, с. 344]; 3) зародження специфічних управлінських практик, відомих під назвою «адміністрування», які мають на увазі насамперед спробу раціональної організації використання суспільних ресурсів [8, с. 216]. Держава перестає мислитися як «трансцендентний синтетичний принцип щастя кожного, що перетворюється на щастя усіх» [12, с. 447], а постає «регулятором інтересів», тобто через наголос на «регулюванні» відбувається своєрідне повернення до юридичного дискурсу з тією поправкою, що тематизація

«прав» та «обов'язків» індивіда перетлумачується в парадигмі «інтересів» економічних суб'єктів як принципу суспільної корисності й економічної вигоди, якому підпорядковуються урядові інституції (раціонально обґрунтоване самообмеження урядового втручання) [8, с. 218–220].

Виконавча влада є окремою гілкою державної влади та займає одне з провідних місць у системі поділу влади. Будь-яка держава немислима без виконавчої влади, оскільки насамперед завдяки виконавчій владі держава здійснює більшість своїх завдань і функцій. Виконавча влада – це, насамперед, право й обов'язок підпорядковувати чужу волю, здійснюючи виконавчо-розпорядчу діяльність, тобто впорядковувати (певним чином регулювати) суспільні відносини, зокрема, право й можливість застосовувати примус, в адміністративному порядку карати (без звернення до суду) тощо. Такі формально визначені права та обов'язки знаходять нормативне закріплення в повноваженнях органів виконавчої влади та інших органів державного управління. Ознаками виконавчої влади є такі: 1) має належну правову основу функціонування та функціонально-компетенційну визначеність; 2) реалізується у формі державного управління; 3) органічно та нерозривно пов'язана з державною політикою; 4) має універсальний характер щодо здійснення в часі, території, щодо охоплення майже всіх сфер (галузей) суспільного життя; 5) здійснюється особливою спеціально створеною системою ієрархічно побудованих органів; 6) є підзаконною; 7) має юридично-владний, публічно-правовий, організуючий характер; 8) наділена широким арсеналом засобів і заходів щодо застосування примусу та ін. [1, с. 65].

Виконавча влада реалізується органами виконавчої влади, які утворюють систему органів виконавчої влади з такими ознаками, як єдність цільового призначення, функціональна самодостатність, ієрархічність організації, субординаційність зв'язків між структурними рівнями тощо [4, с. 285]. Як зазначає О. І. Остапенко, в адміністративно-правовій науці під органом виконавчої влади визнають частину державного апарату (організацію), яка має власну структуру та штат службовців і в межах установленної компетенції здійснює від імені й за дорученням держави функції управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя [7, с. 152–153]. Із-поміж органів виконавчої влади як суб'єктів соціального забезпечення населення найбільш вагому роль відіграють Міністерство соціальної політики України, Міністерство у справах ветеранів України, Державна служба зайнятості, місцеві державні адміністрації (безпосереднє здійснення соціально-забезпечувальних повноважень покладено на структурні підрозділи місцевих державних адміністрацій з питань соціального захисту населення). На думку

Ю. В. Палагнюк, у процесі майбутнього реформування центральних органів виконавчої влади слід розглянути питання щодо збереження в складі обласної державної адміністрації відповідного підрозділу з питань соціального захисту населення як виконавця і головного розпорядника місцевих програм та виконавця делегованих повноважень [10, с. 313].

Ганс Кельзен у рамках своєї оригінальної теорії *Reine Rechtslehre* («Чистого Правознавства») висновує, що коли визнавати державу за певний правовий порядок, вираз «правова держава» є плеоназмом, однак насправді його вживають на означення особливого типу держави – власне, того, який відповідає вимогам демократії й забезпеченого правопорядку. Відтак, продовжує австро-американський юрист і філософ, основоположник концепцій конституційного суду й конституційного контролю, «правова держава» у цьому специфічному розумінні слова – відносно централізований правовий порядок, відповідно до якого судочинство й урядування є пов'язаними через закони, себто через загальні норми, які приймає обраний народом парламент за участі, чи без неї, глави держави, який очолює уряд; члени уряду відповідають за свої акти, суди є незалежними, а громадянам гарантуються певні права й свободи, зокрема свобода віри, совісті й слова [5, с. 336].

Як слушно відзначають Т. І. Биркович й О. С. Кабанець, держава практично набуває характеристики соціальної злагоди, коли має на меті реалізацію прав людини на гідне життя, покладає на себе обов'язки щодо виконання значної за обсягом соціальної функції – проведення соціальної політики, спрямованої на розробку і здійснення системи реформ, заходів соціального захисту населення, відтак ріст ефективності механізму відповідальності держави перед людиною «в контексті розвитку правової держави є свідченням певного рівня демократичних перетворень» [3, с. 116]. Суголосно цьому звучить позиція А. Г. Соломахи, що «соціальною основою правової держави виступає розвинене громадянське суспільство, а політичною основою є консолідований демократичний режим» [9, с. 565]. Сутнісна особливість правової держави полягає в тому, що державна влада в ній підзаконна, а народ, як сукупність особистостей, є не тільки об'єктом, але й суб'єктом влади й відповідає за підтримання соціально-правового порядку (тобто його свідомість виходить із колишнього, доправового стану й досягає необхідного рівня цивілізованості) [2, с. 423]. Розвиваючи тезу Н. М. Кудлик про необхідність дотримання методологічного принципу діалектичної єдності економіки, політики й ідеології при здійсненні аналізу взаємодії органів публічної влади із громадянським суспільством [6], відзначимо, що інтереси органів виконавчої влади як органів держави й того їхнього сегменту, який охоплює суб'єктів

соціального забезпечення населення України, мають об'єктивну потребу в реалізації й захисті крізь призму концепту правової держави на базі соціально орієнтованої економіки як складової концептуальної ідеї соціально-орієнтованої державності.

Література:

1. Баклан О. В. Адміністративне право. Курс лекцій: навч. посіб. К.: Університет «Україна», 2024. 322 с.
2. Бачинін В. А., Журавський В. С., Панов М. І. Філософія права: підручник для юрид. спец-тей вищих навч. закладів. К.: Видавничий дім «Ін Юре», 2003. 472 с.
3. Биркович Т. І., Кабанець О. С. Правова держава як невід'ємна складова захисту прав людини. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2019. Вип. 4. С. 116-128.
4. Журавель Я. В. Концепт «виконавча влада» у сучасному політико-управлінському дискурсі. *Юридичний бюлетень*. 2019. Вип. 11. Ч. 1. С. 281-286.
5. Кельзен Ганс. Чисте Правознавство: 3 дод.: Пробл. справедливості. Пер. з нім. О. Мокровольського. К.: Юніверс, 2004. 496 с.
6. Кудлик Н. М. Концепції «правова держава» та «соціальна держава» як методологічна основа ідеального варіанту суспільно-владної взаємодії у сфері економічного розвитку. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. Вип. 10. URL: <https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-10-02-23/2023-10-02-23> (дата звернення: 06.12.2024).
7. Остапенко О. І. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. Вид. 2-е, доп. Львів: СПОЛЮМ, 2021. 616 с. Бібліогр.: с. 612-614 (29 назв).
8. Пролеєв С. В., Зимовець Р. В., Кобець Р. В. Дискурси у глобальному світі: колективна монографія. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2023. 276 с.
9. Соломаха А. Г. Іманентний концепт правової держави та його вплив на трансформацію адміністративного права. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 562-567. URL: http://pravoisusilstvo.org.ua/archive/2024/2_2024/81.pdf (дата звернення: 06.12.2024).
10. Соціальна робота в умовах сучасних викликів: досвід і перспективи розвитку : колективна монографія. Кол. авт.; за заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук. Миколаїв : Вид-во: Ємельянова Т. В., 2022. 511 с.
11. Foucault Michel. Naissance de la biopolitique: Cours au Collège de France (1978-1979). Seuil, 2004. 368 p.
12. Foucault Michel. Sécurité, territoire, population. Seuil, 2004. 448 p.